

Strobl Alajos Arany János-szobra a pesti Múzeumkertben

Arany János utolsó öröme – mint barátja, a híres műkritikus, irodalomtörténész Gyulai Pál (1826–1909) megjegyezte – Petőfi szobrának leleplezése volt. Ezen az ünnepségen, bár szeretett volna részt venni, végül nem tehetette, mert a szoboravatás napjának (1882. október 15.) reggelén rosszul lett, majd egy héttel később akadémiai otthonában elhunyt.¹ A Petőfi-szobor története azonban még egy ponton „találkozik” Arannyal, amikor a Petőfi-szobor-bizottság 1883. január 27-én tartott záróülésén arról döntött, hogy a szoboralapban megmaradt összegből 500 Ft-ot a tervbe vett budapesti Arany-szobor megvalósítására átadnak.²

Szobrot Aranynak!

E szép gesztus idején Arany János szobrára³ több mint két hónapja folyt a gyűjtés. Ugyanis már néhány nappal a nagy költő halála után a Magyar Tudományos Akadémia kezdeményezte, hogy egykori titkárnak szobrot emeljenek. A tudós társaság elnökének vezetésével, az 1882. október 30-i döntést követően alakult meg az Arany-szobor-bizottság, amelybe az Akadémián kívül a Kisfaludy Társaság, a Főváros és a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács delegált tagokat. A bizottság hivatalosan november 1-jén adta ki felhívását a gyűjtésre, amelyről ekkor még csak annyit lehetett tudni, hogy Budapest egyik közterén fogják felállítani. A gyűjtőíveket még november elején szétküldték és elkezdődhetett a közadakozás.⁴ A szoborbizottság alakuló ülésére azonban csak november 25-én került sor Lónyay Menyhért gróf elnöklete alatt. A bizottság elnöki posztját az MTA elnöke töltötte be, először Lónyay, majd 1884-ben bekövetkezett halála után Trefort Ágoston (aki ezzel egyidőben kultuszminiszter is volt), végül az ő elhunytát követően (1888 novemberétől) Eötvös Loránd báró. A bizottság titkári feladatait a kezdetektől Beöthy Zsolt akadémikus, jeles irodalomtörténész, a Kisfaludy Társaság titkára látta el. Az alakuló ülésen a meglévő tagok mellé további tagokat választottak: Lukács Antal földhitelintézeti igazgatót és Ybl Miklós építész, Jókai Mórt mint a Petőfi Társaság elnökét, valamint Lévay Henriket, gróf Károlyi Tibort és gróf Zichy Gézá. Az elnök közölte a megjelentekkel, hogy már az Arany halála utáni napokban az MTA határozata után felhívást adott ki (Gyulai Pállal, a Kisfaludy Társaság elnökével egyetértve) „*Arany Jánosnak Budapest főváros valamelyik közterén emelendő ércszoborra.*” A számozott íveket a Magyar Földhitelintézet küldte szét, amely a szoboralap kezelését is vállalta. Ezt megerősítendő az ülésen felszólalt – immár bizottsági tagként – Lukács Antal, a Földhitelintézet igazgatója, aki bejelentette, hogy elfogadva az MTA felhívását elvállalták az alap kezelését és 4500, folyószámmal ellátott ívet küldtek szét, amelyeken időközben már 9500 Ft gyűlt össze. Jelezte, hogy ezeket nem egyetlen nyugtázzák, hanem a hírlapok útján közzétett heti kimutatásokban.⁵ (A saj-

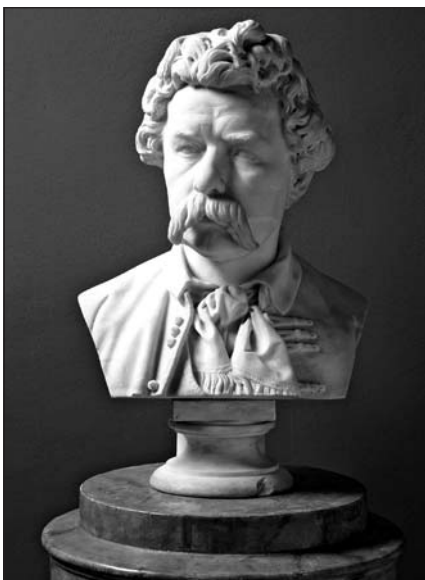
¹ Gyulai Pál: Arany János emlékezete. Budapesti Szemle, 36. k. 1883. 83. sz. [272–304.] 282. Gyulai egyébként Aranyt utolsó éveiben gyakran éppen a Petőfi szoborral „bosszantotta”, és ilyenkor a következő diskurzus hangzott el köztük: „*János! Eljősz-e a leleplezésre? Ha nem jössz, a Petőfisták azt mondják, irigységből maradtál itthon. Hiszen megyek! – felelte tréfás komolysággal Arany. – Már varrja is a szabóm a meggyiszin mentét és buzavirág-szín nadrágot.*” (Szinyei Ferenc: Arany humora. Budapesti Szemle, 121. k. 1905. 338. sz. [230–250.] 250.)

² Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (MTAK), Kézirattár K 1227 Arany János szobor-bizottság iratai. 116. sz. Érdekeséggéppel megjegyezzük, hogy Petőfi és Arany egy-egy fehér márvány mellszobra a Magyar Nemzeti Múzeum díszlépcsőházában egymás mellett vannak felállítva (mindkettő Izsó Miklós alkotása).

³ Arany János szobrának történetére vonatkozóan eddig a legrészletesebb munkák a következők. Liber Endre: Arany János (1893. V. 14.). In: *Uő.*: Budapest szobrai és emléktáblái. Budapest, 1934. 209–215.; Szobrok Budapest-Józsefvárosban. Arany János és Semmelweis Ignác emlékműve. Összeáll.: *Stróbl Mátyas.* (Strobl Alajos köztéri szobrai 4.) Budapest, 2016. 5–28.

⁴ Arany szobra. Vasárnapi Ujság, 29. évf. 1882. nov. 12. 46. sz. 376.

⁵ MTAK Kézirattár K 1597/1. sz. n. A szoborbizottság 1882. november 25-i ülésének jegyzőkönyve. A szoborbizottságban 1882 és 1893 között a korszak szellemi és politikai elitjének számos alakja vett részt, a fent említett személyek mellett a következők: Andrassy Gyula gróf, Degré Alajos, Fraknoi Vilmos, Gerlőczy Károly, Gyulai Pál, Harkányi Frigyes, Henszlmann Imre, Hunfalvy Pál, Ipolyi Arnold, Kaas Ivor báró, Kammermayer Károly, Károlyi Gyula gróf, Keleti Gusztáv, Lipthay Béla báró, Nagy Miklós, Pasteiner Gyula, Pauler Tivadar, Pulszky Ferenc, Szász Károly, Széchenyi Béla gróf, Stoczek József, Tóth Lőrinc, Zichy Antal, Vadnay Károly, Visi Imre (MTAK Kézirattár. K 1227 Az Arany szoborbizottság iratai. 115. sz. lista a tagokról).

Izso Miklós 1874-ben készített Arany-szobra a Magyar Nemzeti Múzeum díszlépcsőházában (Rosta József felvétele)

összege a *Budapesti Hírlap* a november 21-i szoborbizottsági ülés döntéseiről szóló beszámolójában írt. Ezt összevetni az eredeti fennmaradt jegyzőkönyvvel nagyon érdekes, mert jól látható, hogy a lapban megjelentek egy-két részlettel gazdagabbak, mint a bizottság hivatalos jegyzőkönyve. Ekkor egyébként a szűkebb, ún. végrehajtó bizottság ülésezett és arról döntött, hogy a nagy bizottságnak a szobor helyéül a Nemzeti Múzeum főhomlokzat előtti teret, alakjára nézve az ülő szobrot javasolja, azaz, hogy a „talpazata domborművekkel lenne díszítendő, Arany János költeményeiből vett motívumokkal”, valamint, hogy általános, nem csak hazai művészekre szorítókozó pályázatot írjanak ki, amelynek során a művészeknek 3 láb magas gipszmintát kelljen benyújtaniuk.¹⁰

Vita a szobor helyéről

Arany János szobrának esetében a legnagyobb problémát nem az emlékkállításához szükséges összeg előteremtése, hanem mint kiderült, a szobor helyének kijelölése jelentette. A kérdés vitát generált, először a bizottság 1883. május 28-i ülésén. Ekkor Pulszky Ferenc a Nemzeti Múzeum előtti teret javasolta, amelyet Henszlmann Imre és Vadnay Károly is támogatott, Kaas Ivor ellenben a pesti Vigadó előtti sétányt látta megfelelő helynek, míg Liphay Béla a bizottság figyelmébe ajánlotta a Várkert előtti kis teret, a Széchenyi-sétányt és a Gyár utca kis tereit.¹¹ A bizottság végül az ekkor létrehozott 10 tagú végrehajtó bizottságot bízta meg javaslatlással. Ezt – mint már fentebb említettük – meg is tette a múzeumkerti helyszínt tartva a legalkalmasabbnak. A kérdés azonban nem került ezután sem nyugvópontra, sőt a következő, 1884. március 10-i bizottsági ülésen a helyszínről szóló vita tovább folytatódott. Elő-

⁶ A hírlapírók egyesülete Kaas Ivor bárót, Nagy Miklóst és Visi Imrét küldtek a bizottságba (MTAK Kéziratár K 1227 93. sz. A bizottság 1883. március 5-i ülésének jegyzőkönyve.).

⁷ Budapesti Hírlap, 3. évf. 1883. jan. 24. 24. sz. 3., ápr. 9. 98. sz. 5.

⁸ Budapesti Hírlap, 3. évf. 1883. febr. 15. 46. sz. 5., márc. 6. 65. sz. 4., aug. 23. 232. sz. 5., szept. 12. 251. sz. 6. A szükséges összeg tehát gyorsan gyűlt, de eredetileg ennél is hamarabb össze szeretnék volna szedni azt, hiszen a gyűjtés kitűzött határideje 1883. április 15-e volt. Beöthy Zsolt mindenesetre október 20-án kérelemmel fordult az Arany-szoboralap gyűjtőihez, hogy küldjék be a összegyűjtött adományokat, mert a határidő már lejárt (Budapesti Hírlap, 3. évf. 1883. okt. 21. 290. sz. 6.).

⁹ Arany János szobra. Budapesti Hírlap, 3. évf. 1883. nov. 21. 321. sz. 3.

¹⁰ MTAK Kéziratár K 1227 93. sz.

¹¹ Uo. 94. sz. Az 1883. május 28-i bizottsági ülés jegyzőkönyve.

szőr Liphay Béla szólalt fel egyszerre több ellentétes javaslatot említve: a korábban általa felvetett helyszínek mellett még a Barátok (Ferenciek) terét, az Erzsébet teret és a Múzeumkert egyik oldalterét is alkalmasabbnak találta a végrehajtó bizottság által kijelöltnél. Ezzel együtt Liphaynak a végső indítványa az volt, hogy a helyre vonatkozóan a bizottság előre ne hozzon döntést, hanem majd a felállítandó szobor művészeivel egyetértve határozza azt meg. A múzeum előtti elhelyezés ellen ezt követően Ipolyi Arnold püspök is felszólalt, mert a múzeumépület „szerinte a szobornak nem szolgálhatna alkalmas háttérrel”. Gerlóczy Károly alpolgármester pedig azt javasolta, hogy a döntés megkönnyítése céljából egy ideiglenes mintát állítsanak fel a szóba jöhető tereken. Végül miután Szász Károly és Beöthy Zsolt a múzeumkerti helyszín mellett nyilatkozott, a bizottság úgy döntött, hogy egy albizottságot küld ki, amely a javaslatba hozott tereket szemügyre veszi és újabb indítványt készít.¹² A kiküldött bizottság, amelynek Pulszky Ferenc, a Nemzeti Múzeum igazgatója (aki itt a Képzőművészeti Tanács elnökeként, delegáltjaként vett részt a bizottságban), Henszlmann Imre, Keleti Gusztáv és Széchenyi Béla gróf lett a tagja, már másnap, 1884. március 11-én elvégezték feladatukat. Az albizottság ezt követően a Múzeumkertet ajánlotta felállítási helyül, azt a helyet, ahol az Arany-szobor ma is áll. Erre a következő érveket hozták (egszersmind reflektálva Ipolyi aggályaira):

„1. Hogy a szoboremlék talpazata s a muzeum főlépcsője között, ugyszintén a szoboremlék s a kert rácszata között egy a közlekedésre mint a kényelmes megszemlélésre, ha nem is bő, de elegendő tér maradna.

2. Hogy a fölmerült aggodalom, mintha a körút felől nézve, a szoboremlék hatását a mögötte fekvő muzeum lépcsőnek keresztbe futó vízszintes vonalai csökkentenék, alaptalan; mert onnan, vagyis a muzeum portáléljával átellenben a járda legtávolabb szempontjából tekintve is a szobor alakja a lépcső legfelsőbb fokán is jóval túlemelkedőnek mutatkoznék.

3. Hogy a Muzeum épülete, nagy tömegének daczára, nem volna épen kedvezőtlen háttere az elejébe emelendő szoboremléknek. Sőt mondhatni, hogy e nagyszabású középület, nyugodt tagozatával, nagyszerű oszlopcarnokával, eszményiebb rendeltetésével hangulatot keltene az emlékszobor javára, melyet a környező kert élő virágdíszre meg emelni lesz hivatva.”

De ez az ad hoc bizottság sem volt egységes, mert Széchenyi Béla bár részt vett a helyszíni bejárásán, de „más javaslata lévén a szobor elhelyezése iránt”, az erről szóló jelentést, ajánlást nem írta alá.¹³ A javaslatot június 13-án tárgyalta a bizottság, ekkor derült ki, hogy az albizottság negyedik tagja, Széchenyi Béla a Gyár utcai sétányt javasolja. Ezután a jegyzőkönyv megfogalmazása szerint „hosszabb eszmecsere” következett, amelynek során megállapodtak a tagok, hogy a szobor ne kerüljön nagy térre és a pályázatot a tér megjelölése nélkül hirdessék meg. A pályázati kiírás szövegének szerkesztésével Keleti Gusztávot bízták meg.¹⁴ A pályázati határidő a jegyzőkönyvben nem szerepel, de a lapok mégis hozták az információt: 1885. június 1.¹⁵ Ennél azonban sokkal érdekesebb, hogy egyértelműen azt írta a sajtó, hogy a hosszabb vita után (amit említ a jegyzőkönyv is) nem egy halogató döntés született, hanem a bizottság elfogadta a szobor Nemzeti Múzeum előtti elhelyezését.¹⁶ E mögött tudatos manipulációt is sejthetünk, hiszen a jegyzőkönyvben a megfogalmazás ezzel ellentétes.

A pályázati kiírás következett volna, de úgy látszik, hogy elfogadott helyszín nélkül ezt a döntő lépést nem tette meg a szoborbizottság. A szóban és írásban mintakészítésre felkért művészek pedig nem vállalták a munkát a szobor helyének megjelölése nélkül. Hogy kiket kerestek meg, azt nem tudjuk pontosan, de talán köztük volt Huszár Adolf, akinek 1885 januárjában bekövetkezett halála után a hagyatékában találtak Arany-szobor vázlatot.¹⁷ (Huszár halála után az általa tervezett és éppen készülő Deák-szobor munkálatainak felügyeletét Strobl Alajos látta el, aki e munkája alatt ismerkedhetett meg jobban Schickedanz Alberttel, aki a Széchenyi téren ma is álló monumentális szobor talpazatát tervezte.) Egy viszont biztos, hogy nemcsak hogy nem írták ki a szoborpályázatot, de a bizottság egy évig nem is ülésezett, hiszen az említett 1884. június 13-i ülés után legközelebb 1885. június 2-án találkoztak a bizottsági tagok. De a jelenlévők csekély számára hivatkozva ekkor sem hoztak döntést a hellyel kapcsolat-

¹² Uo. 97. sz. Az 1884. március 10-i bizottsági ülés jegyzőkönyve.

¹³ MTAK Kéziratár K 1227 118. sz. Az albizottság 1884. márc. 11-én kelt jelentése az Arany-szobor múzeumkerti elhelyezése tárgyában.

¹⁴ Uo. 98. sz. Ekkor arról is döntöttek, hogy a pályázóknak 2 és 3 láb magas mintákat kell benyújtaniuk és nemcsak ülő, hanem álló alakokkal is lehet pályázni.

¹⁵ Budapesti Hirlap, 4. évf. 1884. jún. 14. 163. sz. melléklet p. n.

¹⁶ Uo., Fővárosi Lapok, 21. évf. 1884. jún. 14. 139. sz. 907.

¹⁷ Huszár Adolf hagyatéka. Budapesti Hirlap, 5. évf. 1885. jan. 27. 27. sz. 6.

latosan, csak azt az egyet határozták el, hogy a pályázatot csakis a szobor helyének megjelölésével hirdetik meg.¹⁸ Négy nappal ezután újabb, immár ügydöntő bizottsági ülést tartottak, ahol minden jelenlévő külön kifejtette a véleményét. A legtöbben az Erzsébet tér, a Deák tér és a Múzeumkert mellett érveltek. A legérdekesebb javaslatot Ybl Miklós tette, aki a múzeumi „főlépcső aljának közepén” képzelte el az Arany-szobrot. Az ülésen a szavazásból az Erzsébet tér került ki győztesen.¹⁹ Ebben a kérdésben időközben nemcsak egy belső vita folyt, hanem tulajdonképpen 1884-ben kialakult egy olyan fővárosi álláspont, amely merőben eltért a szoborbizottságétól. 1884. március 30-án a Főváros Képzőművészeti Bizottsága Gerlóczy Károly alpolgármester elnökletével a Népszínház előtti alakítandó téren javasolta a szobrot felállítani.²⁰ Ezt a helyszínt Gerlóczyék mindvégig preferálták, de a döntési jog nem a fővárosé volt ebben a kérdésben, hanem a szoborbizottságé, az viszont egyáltalán nem vette figyelembe, hanem, mint említettük, a Múzeumkert és az Erzsébet tér versenyzett e kérdésben. Miután az 1885. június 6-i ülésen az Erzsébet tér mellett szavaztak többen, a szoborbizottság június 15-én a fővárosi törvényhatósághoz fordult a kéréssel, hogy „*Engedné át az Arany János szobrának helyéül az Erzsébet téri sétány közepét; s ha ezt nem engedhetné át, akkor a két szélső körönd közül azt, a melyik a fürdő utcához [ma: József Attila utca] közelebb esik.*”²¹ A fővárosnál az Erzsébet teret nem nagyon támogatták, annál még a múzeumkerti helyszínt is elfogadhatóbbnak tartották. Hogy a kérdést eldöntsék, a főváros egy vegyesbizottságot hívott össze, amelybe meghívta a szoborbizottságot is (azaz kérte, hogy delegáljanak néhány tagot). Ezt azonban a bizottság többszöri kérésre sem volt hajlandó megtenni, amivel minden bizonnyal jelezni kívánta, hogy ez a döntés az ő kompetenciájába tartozik. Az ún. vegyes bizottság végül is 1886. április 17-én megtartotta ülését az Új Városház közgyűlési társalgó termében. Az ülés jegyzőkönyve a résztvevők felszólalásaival ma is nagyon érdekes olvasmány, legszívesebben az egész megbeszélést részletesen ismertetnénk, de az végképp szétfeszítené e tanulmány kereteit. Két-három momentumot azonban kiemelnénk. Az egyik résztvevő Ybl Miklós volt (aki, mint említettük, a szoborbizottság tagja is volt, de ide maga a törvényhatóság delegálta), akinek hozzászólása két szempontból is érdekes. Fentebb már említettük az ő javaslatát a szobor elhelyezésére, ugyanakkor ezen a vegyes bizottsági ülésen elhangzottakból derül ki, hogy a múzeumkerti elhelyezés ötlete maga is tőle származott. Ybl ekkor jelezte, hogy eredeti indítványát tévesen magyarázták, mert ő sohasem gondolt a főhomlokzat előtti térre, hanem mindig is a „*főhomlokzat előtti lépcsőfokok megosztási helyén*” (tehát a múzeumlépcsőzet közepén) tervezte a szobor felállítását. Jelezte, hogy ezt az elképzelését továbbra is fenntartja és ehhez még egy olyan indokot is megemlíttet, amely az eredeti Pollack-féle terv megvalósítására vonatkozóan talán az utolsó hivatalos előterjesztés volt: az általa javasolt helyszínt ajánlva emlékeztette a jelenlévőket, „*hogy már az eredeti tervezés szerint is a múzeumnak – fővárosunk e legkiválóbb épületének – központja reliefekkel láttandó el. E tekintetben tehát legmértöbb megkezdése volna a szobor a későbbi nagyobb szabású művészi alkotásoknak.*” Ybl javaslatát többen támogatták, végül csak egy megjegyzés fogalmazódott meg ellene, amely Zichy Antalól származott. Ő azt tartotta problémának, hogy ha a múzeum lépcsőjére kerül Arany szobra, akkor az idegenek azt gondolhatják majd, hogy az intézmény alapítóját látják. Ezt a helyet szerinte Széchenyi Ferencnek kell fenntartani. E megbeszélésen a tizenkét résztvevőből tíz elmondta a véleményét. A véleményeket Gerlóczy Károly foglalta össze: esztétikai szempontból a múzeumlépcsőt, minden más szempontból a Népszínház előtti teret javasolva a szoborbizottságnak. Az alpolgármester hosszasan szólt az utóbbi mellett, de a határozati javaslatban még mindkettő szerepelt. Tíz nappal később azonban a fővárosi közgyűlés elé már csak a Népszínház előtti elhelyezés javaslata került és a közgyűlés ezt is szavazta meg.²² A szoborbizottság ezután lépéskényszerbe került, immár nem lehetett tovább halogatni a szobor helyének ügyében a végső döntést. Ezt a Trefort Ágoston elnökletével megtartott 1886. június 18-i ülésen ki is mondták. Itt Trefort ajánlatára a bizottság visszatért „*legelső megállapodására*”, hogy az Arany-szobrot a Múzeum-

¹⁸ MTAK Kézirattár K 1227 99. sz. Az 1885. június 2-i bizottsági ülés jegyzőkönyve.

¹⁹ Uo. 100. sz. Az 1885. június 6-i bizottsági ülés jegyzőkönyve. Az erről szóló egyik hírlapi tudósításból azt is megtudhatjuk, hogy a szoborra ekkor már 100 ezer Ft állt rendelkezésre (Budapesti Hírlap, 5. évf. 1885. jún. 8. 156. sz. 1.). A helyről szóló vita folyamán több külső javaslat is érkezhetett a szoborbizottsághoz, egy biztosan érkezett Fazekas János műfaragótól, aki 1885. június 3-án írt levelében a Deák téri helyszínt javasolta, az Erzsébet téri pedig nem ajánlotta, „*mert ott nem dominálhatna a szobor és egyébként is oda Erzsébet királynéje jöme*”. (MTAK Kézirattár K 1227 119. sz.)

²⁰ Budapest Főváros Levéltára (BFL) IV. 1407 b. III. 21038/1884. – III. 1115/84. A megfelelő kis teret a Kerepesi úti Kassalik-ház lebontása után tervezték kialakítani.

²¹ BFL IV. 1407 b. III. 1115/84.

²² BFL IV. 1407 b. 7193/1886. 728. VII.

kertben a főhomlokzat előtti tér közepén állítsák fel.²³ (Az ülésen ekkor nem volt jelen Ybl, úgyhogy nem tudta képviselni „lépcsős” tervét.) A szoborbizottság tagjai ezzel a döntéssel egy több mint három évig folyó vita végére tettek pontot.

Az Arany-szobor tehát a Magyar Nemzeti Múzeum palotája elé került, de ma is felmerül sokakban a kérdés, hogy miért pont ide? Hiszen erre a helyre leginkább a múzeumalapító Széchenyi Ferenc szobra illett volna, vagy 1848 nyomán Petőfi Sándoré. Utóbbi fel is merült Reményi Edéékben, de azt végül mai helyén, a Március 15-e (volt Eskü) téren állították fel. Arany szobrának magától értetődő helye lett volna az Akadémia előtti téren (a mai Széchenyi téren), de az már foglalt volt a Széchenyi- és Deák-szobrok miatt. Igaz, hogy korábban, az 1870-es évek elején – tehát még bőven Arany életében – születtek olyan tervek, amelyek az akkori Ferenc József tér rendezési tervében a monumentális Széchenyi- és Deák-szobrok mellett számoltak egy kisebb Arany- és Vörösmarty-szoborral. is.²⁴ Ebből ugyan nem lett semmi, de hogy ez az elképzelés teljesen nem halt el, jól mutatja, hogy Zichy Antal e két szobor együttes felállítását, egymással szemben való elhelyezését javasolta (a fent említett vegyes bizottsági ülésen) az Erzsébet térre. Arany János szobra tehát a Nemzeti Múzeum épülete elé került, ami már magában felveti a kérdést: mi köze volt Arany-nak a múzeumhoz? Egészen egyszerű lehet erre a válasz: a nemzet múzeuma ekkor még nemcsak a nemzeti múlt történeti emlékeit gyűjtötte, hanem pl. a nemzeti irodalomét is (a múzeumi könyvtár, az Országos Széchenyi Könyvtár különböző gyűjteményeiben), ez a kettő ekkor nem vált el teljesen egymástól és a Magyar Nemzeti Múzeum így sokkal többet jelentett még, még csupán egy történeti-régészeti jellegű muzeális intézményt.

A szoborpályázat

Az Arany-szobor elhelyezésének kérdése tehát eldőlt, így a szoborpályázat kiírhatóvá vált. A szoborbizottság a helyszínről is végleg döntött ülésen a pályázat megszervezését Keleti Gusztávra és Beöthy Ödönre bízta.²⁵ A pályázatot ezt követően 1886. július 5-én írták ki Arany János „szoboremlékére”. A pályázati kiírásban elsőként szerepelt az a kikötés, hogy a pályázaton csak magyar születésű művészek indulhatnak. (Eredetileg nem ez volt az elképzelés, de ez időközben megváltozott.) A pályázóknak Aranyt „*férfikora teljében, élethű hasonlatossággal, egyéniségének lehetőleg találó kifejezésével, ülő alakban*” kellett ábrázolniuk. Előírták azt is, hogy pályázni csak plasztikai mintákkal lehet, amelyet 1/5 arányban kell elkészíteni. A kiírásban szerepelt az is, hogy a „*talpazatot a költő epikai tárgyú műveiből merített földombormivű ábrázolatok vagy egyéb szabadon álló alakok díszíthetik*”. A szoborbizottság azt is jelezte a pályázóknak, hogy a szobor és a mellékalakjai ércből lesznek öntve és a talpazat nemes és szilárd kövekből készülhet el, valamint, hogy arra nemzeti adakozásból 70–80 ezer Ft áll rendelkezésre. Pályázni akár névvel, akár jellegével is lehetett. A pályaműveket az Akadémia főtitkára hivatalába kellett elküldeni 1887. május 1-jéig.²⁶ A munkára tehát nagyjából 10 hónap állt a pályázni kívánók rendelkezésére. Ezt az időt a résztvevő szobrászok már a kezdet kezdetétől kevesellték. 1887. február végén aztán sikerült is elérniük, hogy a bizottság október 1-jéig meghosszabbítsa a határidőt.²⁷ Voltak azonban többen is, akiknek ez a hosszabbítás is kevés volt és a szobrászok egy csoportja (Szécsi Antal, Bezerédi Gyula, Brestyánszky Béla, Szász Gyula, Loránfi Antal, Donáth Gyula, Zala György), amikor már közeledett a megszabott határidő, kérvénnyel folyamodtak a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy hosszabbítsák meg újra három vagy legalább két hónappal a szoborpályázat határidejét. Több egyéni indok mellett főként „*a szoborminta szokatlanul nagy méretei*” miatt kérték a halasztást. Ezt követően a szobrászok egy másik csoportja (Róna József, Keszler Adolf, Strobl Alajos és Gerster Kálmán, Alpár Ignác és Kiss György, Tóth István) viszont arra kérte a minisztert, hogy ne hosszabbítsa meg a szoborpályázat határidejét. Két szobrász, Loránfi Antal és Szász Gyula mindkét levelet aláírta, előbbi – nyilatkozata szerint azért, mert a pályázattól visszalép, utóbbi pedig azért, mert mégis elkészült a pályamunkájával. (Ebben a levélben megjegyezték, hogy a másik, halasztást kérő levél egyik aláírója,

²³ MTAK Kézirattár K 1227 101. sz. A szoborbizottság 1886. június 18-i ülésének jegyzőkönyve. Zichy Antal volt az egyetlen, aki a főváros delegáltjaként képviselte a törvényhatóság álláspontját és a múzeumkerti helyszín ellen érvelt (többek közt azzal is, hogy a múzeumból kijövő közönség Arany hátát látja majd – ld. uo. 102. sz.), de Trefort indítványával elsöpörte még a vitát is és a döntés egyöntetű lett. Ezt követően Eötvös Loránd báró, a szoborbizottság elnökeként hivatalosan kérte a minisztertől, tehát Treforttól, hogy engedélyezze a szobor elhelyezését a megállapított helyen (uo. 1. sz.). Az engedély persze megjött (uo. 3. sz.).

²⁴ Budapesti Közlöny, 7. évf. 1873. febr. 28. 48. sz. 3.

²⁵ Ld. a 23. jegyzetet.

²⁶ MTAK Kézirattár K 1227 123. sz. Pályázati hirdetés Arany János szoboremlékére (nyomtatvány) Ezt a napilapok is hozták, ld. pl. Arany János szobra. Budapesti Hírlap, 6. évf. 1886. júl. 16. 195. sz. melléklet p. n.

²⁷ Budapesti Hírlap, 7. évf. 1887. febr. 6. 36. sz. 3., febr. 26. 56. sz. 3.

Brestyánszky nem is dolgozik a pályázaton).²⁸ A halasztás kérdését Szoborbizottság 1887. szeptember 17-i ülésén tárgyalta. Miután a bizottsági ülést elnöklő Trefort Ágoston (egyben kultuszminiszter) ismertette a hozzá érkezett két fenti beadványt, a bizottság azt a döntést hozta, hogy mivel a határidővel kapcsolatosan a kérvényezők tévedésben vannak – hiszen az nem szeptember, hanem október végén jár le –, a határidőt a bizottság fenntartja.²⁹ A pályázat leadási határideje tehát október 31-én járt le, eddig az időpontig kellett eljuttatni az 1/5 léptékű pályaművet a városligeti Iparcsarnokba. A határidő lejártán napján felvett jegyzőkönyv szerint a minták átadására kitűzött három napon összesen tíz pályázat érkezett be, közülük három névtelenül, jelíggel. A tíz pályázat kilenc pályázót takart, mert Zala György egyszerre két pályaművet is beadott. Rajta kívül a következő szobrászok pályáztak: Bezerédy Gyula, Keszler Adolf, Kiss György Alpár Ignác építésszel együtt, Róna József, Strobl Alajos, Szász Gyula, Székely Antal és Tóth István.

A pályaműveket ettől kezdve közszemlére tették és a zsűri is hamarosan megkezdte munkáját. A pályázatot bíráló bizottságba a szoborbizottság elnöke kívül az Akadémia és a Képzőművészeti Társulat két-két tagja, valamint a Magyar Mérnökök és Építésszek Egylete és a Fővárosi Tanács egy-egy tagja vett részt. E hét személyen kívül két külföldön élő magyar születésű szakértőt is felkértek a pályaművek elbírálására a Berlinben élő Klein Miksa és a Bécsben tevékenykedő Tilgner Vilmos személyében. Ők végül december elején írásban adták le szakvéleményüket,³⁰ a zsűri többi tagja pedig 1887. december 21-én ült össze, hogy eldöntse a pályázat eredményét. Nem akármilyen összetételű grémium döntött az Arany-szoborról: Trefort Ágoston (elnök), Gerlóczy Károly, Henszlmann Imre, Keleti Gusztáv, Lotz Károly, Pulszky Ferenc és Ybl Miklós. A külföldi szakértők és a bírálóbizottság e hét tagja is egyöntetűen Strobl és Zala pályaműveit emelték ki a többi közül és az említett ülésen már csak kettőjük pályázatát mérték össze. Pulszky Ferenc mondta el először a véleményét, aki Zala művével (a 7. sz. pályaművel) kapcsolatosan azt kifogásolta, hogy a múzeum főkapuján kijövők a szobor hátulját látják és innen a szobor kedvezőtlenül hat. Pulszkyknak az sem tetszett, hogy Zala (egyébként egyedülként) nem a talpazat tetejére, hanem alulra (alacsony talpazaton nyugvó székre) ültette Arany szobrát és fölötté magas oszlopon lebegve géniusz jelent meg a költő fölé koszorút tartva. Pulszkyknak Strobl szobra jobban tetszett, különösen szépnek találta Toldi mellékalakját, amely az első (ekkor bírált) terven még az emlékmű hátsó, múzeum felőli oldalán szerepelt. Az elől elhelyezett női alakot azonban a kor kultúr-pápájának tartott múzeumigazgató is gyengébbnek tartotta. Végül Strobl pályaművét tette az első helyre, Zala pályaműveit a második és harmadik, Róna Józsefét pedig a negyedik díjra javasolta. A végeredmény ez is lett, de előtte még a többi zsűritag is elmondhatta a bírálatát. Yblnek pl. éppen Zala egyedi látásmódja, Arany ülő alakjának elhelyezése tetszett meg annyira, hogy őt helyezte az első helyre és Stroblt utána. Henszlmann is Zala mellett tette le a voksot. Nemcsak a főalak elhelyezésének megoldása miatt, hanem mert ősrizinte Arany képszoobra Zalánál sikerült „*jellemző erővel*”. Ugyanakkor bírálta az architektúrát, amit áttevendőnek ítélt. Keleti Gusztáv már inkább Strobl felé hajlott, annak művét harmonikus egésznek tartva. Mivel a már korábban leírt és elhangzott bírálatok közül a legerősebb Strobl pályázatával szemben az volt, hogy Arany alakja kevésbé sikerült, képszoobra nem annyira kidolgozott, ezért Keleti elsősorban erre reflektált, amikor azt mondta: képesnek tartja Stroblt, hogy a főalakot később jobban kidolgozza. Véleményét azzal támasztotta alá, hogy példaként hozott Strobl korábbi munkái közül: az Operaház homlokzatán lévő Liszt- és Erkel-szobrot és a Deák-mauzóleum géniuszát. Ezután nem volt kétséges, hogy ő Stroblt teszi az első helyre. Gerlóczy Károly budapesti alpolgármesternek csak egy – nem igazán szakmai – érve volt: „*a megbízás olyan művésznek jusszon, a ki nincs munkával fölötté elhalmozva*”. Ezután Strobl Alajosra szavazott, aki ekkor még valóban nem volt elhalmozva munkával úgy, mint vetélytársa, Zala György, aki ekkortájt dolgozott pl. egyik legismertebb művén, az aradi Szabadságszobron. Gerlóczy után már csak Lotz Károly szavazata volt hátra, aki Strobl kompozícióját ítélve a legjobbnak, rá szavazott. Miután az elnök nem szavazott, 4:2 arányban Strobl nyert és ez alapján ő kapta meg az első díjat.³¹ Az első díjjal pedig együtt járt az is, hogy ő kapja meg a megbízást a győztes minta bizonyos átdolgozása után a szobor kivitelezésére. A bírálóbizottság dönté-

²⁸ MTAK Kézirattár K 1227 124., 125. sz.

²⁹ Uo. 104. sz. A szoborbizottság 1887. szeptember 17-i ülésének jegyzőkönyve. A bizottság tehát úgy tűnik, hogy nem hosszabbított határidőt, de lehet, hogy mégis megtette, mert a korábbi lapokban mindenhol szeptember 30-a szerepelt határidőként (Fővárosi Lapok, 24. évf. 1887. júl. 22. 200. sz. 1471., Vasárnapi Ujság, 34. évf. 1887. szept. 18. 38. sz. 634. A kérdés nem teljesen eldönthető, mert a bizottság fennmaradt iratanyagában nem található a hosszabbításra vonatkozó okmány (igaz ez egyébként az előző hosszabbításra is).

³⁰ MTAK Kézirattár K 1227 141-142. sz. Klein Miksa bírálata, Budapest, 1887. dec. 1.; Tilgner Vilmos bírálata, Bécs, 1887. dec. 4.

³¹ Uo. 105. sz. Zala ekkor végzett munkáihoz ld. Fővárosi Lapok, 25. évf. 1888. jan. 14. 14. sz. 98.

sét azonban még a szoborbizottság (teljes) ülésén is el kellett fogadni, mert a zsűrinek csak javaslatételi joga volt. Azonban, némileg váratlanul, a jóváhagyás nem történt meg, mert az 1888. január 10-én tartott ülés alkalmával a zsűri javaslatának előterjesztése (és a két szakértői vélemény felolvasása) után Andrássy Gyula gróf emelkedett szólásra és kijelentette, hogy nem szavazhatja meg a bírálóbizottság javaslatát, mert a megfogalmazott bírálatok után az logikailag nem juthatott volna arra, amire végül jutott. Ezért azt javasolta a bizottságnak, hogy Strobl és Zala között írjanak ki egy szűkebb – ma úgy mondanánk: meghívásos – pályázatot és azon dőljön el, hogy kit bízhatnak meg a kiviteli munkával. Ezután vita alakult ki a bizottságban, Pulszky és Keleti védte a zsűri álláspontját, Vadnai Károly csatlakozott hozzájuk, de az Andrássy-féle javaslat mellé állt a bizottság előadója, titkára, Beöthy Zsolt, majd egyszerre Arany három közelebbi barátja: Gyulai Pál, Jókai Mór és Szász Károly. Az utolsó felszólaló Fraknói Vilmos volt, aki Vadnai Károly azon véleményére, hogy „egy bizottság a maga kebeléből” kiválasztott szakértők „ítéletében meg is szokott nyugodni”, a következőket válaszolta. Ha a zsűri megtehetette azt, hogy az általa felkért szakértők (ti. Klein Miksa és Tilgner Viktor) javaslatától eltérő határozatot hozott, akkor ezt a szoborbizottság is megteheti. Végül meg is tette, mert „szótöbbséggel” elfogadta Andrássy Gyula indítványát, amely döntés után elrendelte a szűkebb pályázat meghirdetését.³² Ennek 1888. szeptember végi határidejéről a következő, február 3-i ülésén döntöttek.³³ Zala és Strobl a határidőre elkészültek. Zala Lechner Ödönt vonta be a pályázatába, de úgy tűnik, jelentősen nem változtatott eredeti tervén. Ellenfele viszont láthatóan kihasználta a rendelkezésre álló hét hónapot, mert elég sok helyen átdolgozta első pályázati tervét, mégpedig jól kivehetően azokat a pontokat, amelyeket a bírálatok érintettek. Átdolgozta pl. a női mellékalakot, amit korábban barokkosnak mondtak, a mellékalakok immár nem a főalak előtt és háta mögött, hanem két oldalán lettek elhelyezve és a főalakot sokkal jobban kidolgozta. Számos kisebb részlet hozzáadása mellett sokkal látványosabb és hangsúlyosabb lett a szobor építészeti része, talpazata is, amelynek megtervezéséhez bevonta Schickedanz Albertet (a Szépművészeti Múzeum későbbi tervező építészt). Ezek a változtatások elnyerték a zsűri tetszését is, amit jól mutat, hogy Strobl végül egyhangú szavazással nyerte meg a pályázatot.³⁴ A bírálóbizottság véleményét ezúttal a nagybizottság is jóváhagyta,³⁵ úgyhogy a később „epreskerti várúrként” is nevezett mester megkapta a megbízást az Arany-szobor kivitelezésére. Az 1888. október 24-én meghozott végső döntést másnap hirdették ki. Ennek emlékét őrizte meg a családi bibliaként használt *Szentek élete* című könyvben a szobrász édesanyjának bejegyzése: „Örömteli nap az én Alajos fiam számára. Megemlékezésül 1888. október 25-én.”³⁶ Strobl győzelmé-

Az Arany-szobor főalakjának mintája Strobl Alajos műtermében (Vasárnapi Ujság, 1893. május 14. 337.)

³² Uo. 106. sz. A szoborbizottság 1888. január 10-i ülésének jegyzőkönyve. A bevont szakértők, Klein és Tilgner, Zala művét tartották a kivitelre legalkalmasabbnak (ld. a 30. jegyzetet). A bizottsági döntés után Lotz Károly és Keleti Gusztáv lemondtak a bírálóbizottsági tisztükről (uo. 145. sz.). Nem tudni pontosan, hogy a jegyzőkönyvben szereplő „szótöbbség” mit jelentett, de a sajtóban már az jelent meg, hogy „a bizottság nagy többséggel” a bírálóbizottság javaslata ellen szavazott (Fővárosi Lapok, 25. évf. 1888. jan. 11. 11. sz. 74.).

³³ Fővárosi Lapok, 25. évf. 1888. febr. 4. 35. sz. 249.

³⁴ MTAK Kézirattár K 1227 108. sz. A bírálóbizottság 1888. október 18-i jegyzőkönyve. Nem tudni mennyit nyomott a latba, hogy míg Zala 90 ezer forintos költségvetést, addig Strobl egy sokkal részletesebbet, és 10 ezer forinttal olcsóbbat nyújtott be (uo. 149., 153. sz.).

³⁵ Uo. 109. sz. A szoborbizottság 1888. október 24-i jegyzőkönyve.

³⁶ *Stróbl* 2016. 12.

nek híre gyorsan terjedt és nem csak a családnak okozott örömet, hanem pl. a Mintarajziskola növendékeinek is, akik nagy számban vonultak Pestről Budára, a Várkertbazárhoz, tanáruk műterméhez, fáklýászenével tisztelve meg őt. Az egyik növendék egy szép üdvözlőbeszéd kíséretében egy babérkoszorút nyújtott át a mesternek, aki meghatódva fogadta megünneplését.³⁷

A szerződéskötéstől az avatóünnepségig

A második szoborpályázat eredményének kihirdetése után majd két hónappal, 1888. december 20-án kötötte meg az Arany-szobor bizottság a szerződést Strobl Alajossal,³⁸ aki elfogadott mintája (makettje) alapján elkezdhetette a munkát. Szerződésében határidőt is kapott: 1891. július 1-jéig kellett elkészítenie az utolsó ércöntésre alkalmas gipszmintát.

Az öntési munkálatokra még 1888 novemberében két cég nyújtotta be árajánlatát: a Turbain Károly fiai Mű- és Ércöntőde és a Schlick-féle Vasöntőde és Gépgyár. Előbbi 24 875 Ft-ért, utóbbi 21 000 Ft-ért vállalta a szobrok kiöntését.³⁹ Strobl, ismervé mindkét céget és az árajánlatukat, 1888. december 14-én – tehát még a szerződéskötése előtt – javaslatot tett a szoborbizottságnak. Először is felhívta a figyelmet a szoboröntésre adott két árajánlat közötti különbségre, ti., hogy Schlick ugyan 21 000 Ft-os ajánlatot adott, de ez azt jelenti, hogy mint a Deák-szobornál, itt is „*csak az öntési varrányokat szerelné le, és cizelirozná át, míg az öntési hártját egyszerűen salétrom sav oldattal távozthatná el*”. Ezt Turbain megcsinálná 18 000 Ft-ért is, de mivel ő (Strobl) a tökéletes munkára törekszik, fontosnak tartja, hogy „*az egyes alakoknál az arcz, a haj, a kezek, a mezitelen részek, ugyszintén a ruházat némely díszítési is lelkiismeretesen és művészileg cizeliroztassanak, ugy a mint az, az antik és némely kiválóbb középkori szobrokon is megtörtént*”. Ezt vállalná el Turbain a már benyújtott költségvetése szerint 25 000 Ft-ért. Strobl ezután levonva a konklúziót, a következő javaslatot tette: „*Ha tehát azt kívánjuk, hogy az Arany emlék a kivitelben megfeleljen a nagy költő nevének, nézetem szerint annak ércbe öntése nem a Schlick gyárra, mely a szobor öntést csak üzleti mellékfoglalkozás gyanánt üzi, hanem Turbain Károlyra bízandó, kinek ehhez megkívántató művészi kiképzése is van, s azon felül husz év óta tisztán csakis ezzel foglalkozik*.”⁴⁰ A mester szakmai érveinek helyét is adtak, így a múzeumkerti Arany János-szoborcsoport elemeit a Váci úti Turbain-műhelyben öntötték ki.

Strobl először a lanton nyugvó turulmadarat, majd a szobor fő alakját, Arany ülő figuráját mintázta meg, először agyagból, majd amikor már a gipsz minta is készen volt, sor kerülhetett a szobor kiöntésére. A turulmadár 1891 áprilisára, Arany szobrának kiöntése 1891 júliusára készült el⁴¹ és már készen állt az epreskerti műteremben a két mellékalkal, Toldi és Pirooska gipsz mintája, amikor Turbain műhelyében egy adósságvételés folyamán bírói foglalás történt, amelynek során a még hivatalosan át nem vett két szobrot is lefoglalták. Ezt a zárat később feloldották és a munka is folytatódhatott, ugyanott, de immár a Beschorner-féle bécsi cég égisze alatt, amely megvette a csődbe ment Turbain Károlytól öntődéjét.⁴²

Toldi Miklós szobrának modelljéről a szakirodalomban sok helyen azt olvashatjuk, hogy Pekár Gyuláról, a későbbi jeles politikusról, miniszterről mintázta Strobl.⁴³ Pekár magas, izmos fiatalember volt ez idő tájt, kiemelkedő atléta és evezős, akit a mester valóban megkért arra, hogy üljön neki modell. Azonban végül mégsem ő lett az, akiről a Toldi-szobrot mintázta. Erre vonatkozóan a leghitelesebb forrásunk Stróbl Mihálynak, a szobrász fiának édesapjáról írt könyve, amelyben erről a következőket olvashatjuk: „*Először édesapám a hatalmas termetű Pekár Gyulát kérte meg modellülésre. Pekár azonban önelégülten, izmait megfeszítve olyan pózokba helyezkedett, hogy Strobl Alajos, aki hiába kérte a természetes, általa diktált pozitúra felvételére, végül is elunta a dolgot, és a második ülés után meg-*

³⁷ Fáklyászene Stroblnak. Pesti Hírlap, 10. évf. 1888. okt. 26. 296. sz. 8., ld. még ehhez: Stróbl 2016. 12–13.

³⁸ MTAK Kézirattár K 1227 36. sz. Az Arany-szoborhoz szükséges szerződések a szoborbizottság megbízásából egy szűkebb bizottság állította össze Fejérpataky Kálmán ügyvéd irányításával (uo. 22.). A szerződések összeállításához mintául a Deák-szobor szerződése szolgált (uo. 23. sz.), valamint a bécsi Mária Terézia-szobor szerződése (1876, 1880), amelyeket Károlyi Árpád küldött meg Fejérpatakyknak (uo. 18–21. sz.).

³⁹ MTAK Kézirattár K 1227 4-5. A Schlick-féle gyár négy nappal a Turbain cég után adta le alacsonyabb költségvetését (lehetőséges, hogy a konkurens árajánlatát ismervé).

⁴⁰ Uo. 155. sz.

⁴¹ Uo. 29. sz., MTAK Kézirattár K 1597/1. sz. n. Az Arany-szobor főalakjának gipsz mintáját a bizottság 1890. november 8-i ülésén tekintette meg. El is fogadták, különösen a fejét és az arckifejezését dicsérték. Ugyanakkor három bizottsági tag Arany lábszárát és lábfejét „*túl kifejlesztettnek*” vélte (MTAK K 1597/1. sz. n.).

⁴² MTAK Kézirattár K 1227 77-86. sz.

⁴³ Pl. Saly Noémi: Pesti csodabogarak. Bp., 2005. 60.

köszönte Pekár fáradozásait.”⁴⁴ Ezt követően új modellt kellett keresni, amelyben Strobl barátja, Justh Zsigmond író segített, akinek Békés megyei birtokán, Szentetornyán egy kis színház is működött, ahol a színdarabokat paraszt színészekkel adták elő. Strobl itt talált egy olyan ősmagyar típusú modellt, akinek fejéről rögtön egy kisvázlatot készített, majd egy portrészobrot. Tehát ennek az ismeretlen békési magyar parasztembernek portréja után született az arc Toldi alakjához, míg magához az alakhoz Portelek László (1870–1953) vívóbajnok, ekkor negyedéves joghallgató és a Magyar Atlétikai Club számos atlétája ült modellt.⁴⁵

Strobl Alajos mindenre figyelt, a legkisebb részletet is hitelesen szerette volna elkészíteni. Ezért pl. Toldi alakjához a Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából műtárgyakat kölcsönzött. A múzeumi irattárban fennmaradt erről egy akta, amelyben Hampel József, a Régiségtár vezetője (őre) arról tájékoztatja a múzeum igazgatóját, Pulszky Ferencet, hogy Strobl egy vassarkantyút és egy buzogányt kér a gyűjteményből mintául az Arany-émlékműhöz készülő Toldi-szoborhoz. Hampel az egy hét időtartamra kérelmezett kölcsönzést a következő támogató szavakkal terjesztette elő főnökének: „Tekintve, hogy a kiválasztott két tárgy nem unicum a maga nemében és hogy helyben való használatra kívánja, a hol esetleg rögtön is visszaszerezhetjük, ha szükség van a tárgyakra, végül tekintve a közhasznú célt, úgy hiszem, hogy Strobl Alajos úr kérélmé a kellő biztosítékok mellett teljesíthető volna.” Az irat hátoldalán Pulszky s. k. jóváhagyása olvasható. Az előterjesztés utáni nap, 1891. június 27-én a mester már hozzá is juthatott a két múzeumi tárgyhoz, amit az aktában szintén megtalálható térítvényből tudunk. Innen derül ki, hogy mely tárgyról is van szó: egy pár reneszánsz szkori vassarkantyúról (jegyzőkönyvi száma 566/75) és egy vasbuzogányról (leltári száma: Arm. Jank. 44). A kölcsönzések – akárcsak ma – a tárgyak értékét is meghatározták, amely a Nagy Géza múzeumi segédőrtől kiállított térítvényen a következő megfogalmazásban szerepel: „A tárgyak értéke kölcsönös egyezség útján 230 forintban (buzogány 200 frt., sarkantyúpár 30 frt.) állapított meg Hampel és Strobl urak által.”⁴⁶ A vassarkantyú esetében a megadott jegyzőkönyvi számot nem találtuk, így a tárgyat sem, de nem kizárt, hogy arról a vassarkantyúról van szó, amelyet vizeki Tallián Lajos 1875-ben ajándékozott a Nemzeti Múzeumnak.⁴⁷ A Jankovich Miklós híres gyűjteményéből származó buzogány azonban biztosan megvan: a XVI. század közepéről származó itáliai aranyozott vas fegyvert – amelyet Jankovich 1809-ben vett Eszéken 38 arany dukátért – a Történelmi Tár Fegyvergyűjteményében őrzik.⁴⁸ Toldi Miklós teljes életnagyságú alakjának agyagmintája 1891. júliusában készült el. Az Arany-szobor bizottság tagjai 1891. július 25-én Strobl epreskeri műtermében tartották ülésüket, amelynek fő napirendi pontja a szobor megtekintése volt. Ekkor döntöttek arról, hogy a szoborminta alkalmas-e „főszöntésre”, azaz az ércöntés alapjául szolgáló gipszminta elkészítésére. Az Eötvös Loránd elnökléssel helyszíni szemlét tartó bizottság a mintát alkalmasnak találta és, hogy milyen mértékben nyerte el a

A Toldi-szobor gipszmodellje Strobl Alajos műtermében (Stróbl Mihály: A gránitoroszlán. Bp., 2003. 48.)

⁴⁴ Stróbl Mihály: A gránitoroszlán. Strobl Alajos. 2003. 53.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Magyar Nemzeti Múzeum Irattár (MNMI). Érem- és Régiségtár 201/1891

⁴⁷ MNMI 111/1875.

⁴⁸ A műtárgy leltári száma: 54.1920. A múzeum tulajdonába 1836-ban került, amikor az országgyűlés határozata alapján megvették a Jankovich-gyűjteményt. Az 59 cm hosszú, 10 cm átmérőjű és 1,290 kg súlyú buzogány leírása a következő: a fej nyolc karimával van ellátva, alakított széllal és középen hegyes kiszögelléssel. Korábban a teljes fej aranyozott volt. Az üres, csőszerű nyél hosszában bordázott. A két végén recézett gyűrűvel ellátott nyélen nyomokban aranyozás látható (Kovács S. Tibor: Maces, War-Hammers and Topors from Hungarian Collections. Bp., 2016. 66.).

jelenlévők tetszését, arról a felvett jegyzőkönyv sorai „plasztikusan” tanúskodnak: „*Meleg elismeréssel üdvözlök az alak méltóságáteljes, mégis feszelen ülését, hősiességét, a fejnek és tagoknak férfias és kifejezésteljes szépségét, a történelmi felfogás megengedhető szabadságával válogatott jegyzeteket és ruházatot s mindezek alapján a jelentős alak művészi szép sikere fölött a bizottság élénk örömeinek ad kifejezést.*” Pulszky Ferenc elutazása miatt nem tudott jelen lenni a bizottsági ülésen, ezért írásban küldte el a véleményét Toldi szobrának agyagmintájáról (kelt: 1891. július 24.): „*Azt igen jónak különösen az arc kifejezését különösen szerencsésnek találtam, megvan benne a férfi szépsége mellett erős elhatározottsága s hősi jellege. A szobor mozdulata sokkal jobb mint az eredeti mintán, a bőr ruházat és farkaskacagány sikerült, nincs kifogásom a térd meztelensége ellen, a mintát elfogadónak s változás nélkül gipszbe öntendőnek találom.*”⁴⁹ A Toldi után az Arany-szobor másik mellékalakja, Piroška is elkészült, amelyet az Arany-szobor végrehajtó bizottsága 1892. június 10-én vett át.⁵⁰ Strobl Toldi szerelmének szobrát a múzeumalapító Széchenyi Ferenc gróf dédunokájáról (a „legnagyobb” magyar unokájáról), Széchenyi Alice-ról mintázta.⁵¹ (A mester által ekkor készített portrészobrot a győri Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum őrzi.⁵²) Emellett azt is tudjuk, hogy Arany arcának megformálásához a költőről készült fotókat és Izsó Miklós portrészobrot tanulmányozta, vette figyelembe. Izsó a szobrot 1862-ben mintázta még Arany pesti lakásán. Ebből több változat is készült, a fehér márványból 1874-ben faragott mű 1876-ban a Nemzeti Múzeumba került,⁵³ ahol a díszlépcsőház galériáján állították fel, ahol ma is megtekinthető. Az általunk eddig ismert írott források nem szólnak arról, hogy Strobl használt-e modellt Arany János szobra, tehát a főalak megmintázásához. Nemrégiben azonban megkeresett egy hölgy telefonon. Ő a családi szájhagyomány szerint úgy tudja, hogy apai dédapja, Szmilkó János (szül. 1830), egykori 48-as honvéd Strobl Alajos felkérésére modellt ült a múzeumkerti Arany-szoborhoz. Szmilkó Martonvásáron született és ott is élt a mintázás idején. Akkor 6–8 éves unokája, Mária elbeszélése szerint nagyapja sokszor felvitte Budapestre, amikor modellt ült a mesternek. A visszaemlékezés szerint hónapokig tartott, amíg kialakították végleges frizuráját és meghatározták, hogy milyen formára növesse a bajuszát.⁵⁴ A családi szájhagyományban lehet valami, de konkrét bizonyítékot egyelőre nem találtunk rá.⁵⁵

A talpazat munkálatairól még nem szóltunk, pedig ez egy jelentős hányadát jelentette az Arany-szobor kivitelezésének. Az ezzel a munkával megbízott Schickedanz Alberttel 1891. február 4-én kötötték meg a szerződést.⁵⁶ Ezt követően az építési engedély beszerzése volt a cél, amelyet 1891. május 5-én adott meg a Fővárosi Közmunkák Tanácsa.⁵⁷ Ezt követően kezdődhettek el a szükséges munkálatok Schickedanz felügyeletével és Dániel György építőmester vezetésével. Június 2-án már biztosan folytak a földmunkák a Múzeumkertben, mert Eötvös Loránd ekkor tekintette azt meg Hauszmann Alajossal,⁵⁸ aki Ybl 1891. januári halála után felügyelte a megbízó részéről az építészeti jellegű munkákat. A „földmunkálat és a betonirozás”, tehát az alapozás június végére befejeződött és már a kőfaragó munkák egyharmada is megvolt, december közepére pedig eljutottak a feléig.⁵⁹ (Ezt egyébként Anthony István kőfaragómester végezte.⁶⁰)

⁴⁹ MTAK Kéziratár K 1597/1. sz. n. 1891. július 25-én kelt bizottsági jegyzőkönyv. Strobl Toldi-szobra már az első Arany-szoborpályázat idején is nagy sikert aratott, a zsűri jelentésében pl. a következőt olvashatjuk róla: „[Strobl] Alakjai közül a legjobb a Toldi-é, egyuttal a legjobb a pályázaton megfordult összes alakok között.” (MTAK Kéziratár K 1227 144. sz. Az Arany-szobor-pályázat tervmintáinak elbírálására kiküldött jury jelentése.)

⁵⁰ MTAK Kéziratár K 1227 17. sz.

⁵¹ *Liber* 1934. 214., *Stróbl* 2003. 52., 53. Stróbl Mihály azt is említi, hogy sokan – hibásan – Hugonnai Vilma grófnőt, az első magyar orvosnőt tartják Piroška modelljének.

⁵² *Stróbl* 2016. 16.

⁵³ Szent István lovagjai. Szerk.: *Gödölle Mátyás–Pallos Lajos*. Bp., 2014. 239.

⁵⁴ Sebő Jánosné, szül. Szénási Judit 2017. március 8-án kelt levele Debreczeni-Droppán Bélához. A kislány, Szmilkó Mária (1883–1962) – a levélíró, adatközlő nagynénje – még élénken emlékezett: azért, hogy türelmesen várakozzon nagyapjára a műteremben, édességekkel és egyéb finomságokkal kényeztettek.

⁵⁵ Szmilkó Jánosról a család nem őrzi fényképet, így ezt sem tudjuk felhasználni a szájhagyomány bizonyításához.

⁵⁶ MTAK Kéziratár K 1227 35. sz.

⁵⁷ BFL IV. 1407 b. 17395/1891. III. – III. 1115/84., MTAK Kéziratár K 1227. 160. sz. Építési engedély az Arany-szobor talpazatára.

⁵⁸ MTAK Kéziratár K 1227 30. sz.

⁵⁹ Uo. 49–50. sz.

⁶⁰ Uo. 76. sz.

A szoboravató ünnepség

Az Arany-szobor végül 1893 tavaszán készült el. Még ez év február 15-én sor került a Schickedanz Albert által tervezett talpazat műszaki átvételére. Ezt a feladatot a Megbízó részéről Hauszmann Alajos, aki ekkor elsősorban a királyi vár építésvezetőjeként tevékenykedett és Krenner József akadémikus, a Nemzeti Múzeum Ásvány- és Őslénytárának vezetője végezte el. Utóbbi szakmai ajánlását megfogadva döntött a bizottság a talpazat anyaga esetében a haraszi mészke mellett.⁶¹ A talpazat műszaki átvétele után egy hónappal készen állt a szoborcsoport minden (immár patinázott) alakja is az elhelyezésre. Ezeket a munkálatokat április 12-én kezdték meg⁶² és hamarosan be is fejezték. A szoboravató ünnepséget nagy érdeklődés mellett 1893. május 14-én tartották meg.

A *Fővárosi Lapok* tudósítója többek közt így számolt be a külsőségekről: „Ott volt mindenki, a kinek áthatja szívét nemzeti irodalmunknak az a nagysága, melyet Arany költészete képvisel nekünk, s meg is tart jövőendő nemzedékek gyönyörűségére az idők végeiglen. Az ünnepélyt óriási nemzeti zászló hirdette a múzeum ormáról, s köröskörül a tágas múzeum-köruton és a szomszédos utcákban minden ház fel volt díszítve lobogókkal, szőnyegekkel, disznővényekkel. A múzeumkert bejáratai fölött drapériák függtek. A szobor négy sarkán négy árbocra volt akasztva az egészet eltakaró vitorlavászon. Kisebb oszlopokon Viktoria-szobrok nyugodtak, babérkoszorut tartva. A múzeumkertbe, mely el volt zárva, csak a jegyvel bíró közönséget bocsátották be, jöllehet már déltájt megindult a népvándorlás. Az oszlopcsarnok és a fölépcsőzet, mely a hölgyek számára volt fentartva, egészen megtelt elegáns női közönséggel. A szobor környéke délben már hemzsegett az emberektől. A szomszédos házak ablakai és erkélyei tömve voltak.”⁶³ Hétezer jegyet nyomtattak és még kétszer történt utánnymás (500-500 db),⁶⁴ de a kerítésen kívül is még sok ezer ember állt. A kormány Wekerle Sándor miniszterelnök vezetésével számos taggal képviselte magát, közülük a vallás- és közoktatásügyi miniszter, Csáky Albin gróf mondott ünnepi beszédet. Az első szónok azonban nem ő volt, hanem Eötvös Loránd báró, a Magyar Tudományos Akadémia (és a szoborbizottság) elnöke, majd Csáky után Gerlóczy Károly alpolgármester szolt az egybegyűltekhez, végül Szász Károly, a barát és pályatárs méltatta Aranyt.

Arany János szobra 1893-ban, a leleplezése után
(Klözs György felvétele, Fortepan)

Arany János szobra több mint tízévi küzdelem és munka eredményeként, országos közadakozásnak köszönhetően elkészült. Jövőre 125 éve lesz ennek! Reméljük, hogy a Múzeumkert közelgő rendezése folyamán megszépülhet fővárosunk e fontos köztéri szobra, Arany János kultuszának központi emléke.

Debreczeni-Droppán Béla

⁶¹ Uo. 157. sz.

⁶² Az Arany-szobor. *Fővárosi Lapok*, 30. évf. 1893. ápr. 13. 101. sz. 865.

⁶³ Az Arany-szobor leleplezése. *Fővárosi Lapok*, 30. évf. 1893. máj. 15. 133. sz. 2041.

⁶⁴ MTAK Kézirattár K 1227 73. sz. Háromféle (fehér, zöld és sárga) belépőjegyet nyomtattak, a fehérből még aztán kétszer ötszázat. Emellett még Hornyánszky Viktor könyvnyomdája 200 meghívót és 1000 ún. sorrendet is készített az ünnepség alkalmából.